

Andrei OISTRIC

Preot, lector, Academia de Teologie Ortodoxă din Moldova.
Aria de cercetare: Istoria Bisericii Ortodoxe Române, Istoria învățământului teologic din Moldova.

RETROSPECTIVA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI TEOLOGIC DIN MOLDOVA

Educația religioasă ocupă un loc bine definit în procesul complex al formării caracterului uman prin intermediul școlii, corespunzând unei laturi evidente a ființei umane. Cum școala pregătește sistematic persoana în perspectivă intelectuală, morală, civică, estetică și igienică, componenta religioasă se adaugă acestora în mod firesc și organic, urmărindu-se complementaritatea și continuitatea de ordin instructiv și formativ. O pregătire temeinică și complexă a elevului nu poate fi lipsită nicidecum de componenta religioasă, cel puțin la nivel informativ și cultural.

Cunoașterea omului nu poate fi direcționată unilateral, precum în ideologiile totalitare, ci trebuie lăsată în seama libertății personale, prin care optează pentru o anumită cale sau pentru folosirea anumitor mijloace în funcție de natura obiectivelor educative.

Mai mult, prin studiul religiei „avem șansa de a recupera acele căi spirituale oferite tinerilor în perioada interbelică, de a recupera acea dimensiune morală a educației ce i-a conferit

forță elitei intelectuale din perioada interbelică. Perioada interbelică ne-a dăruit savanți, eroi, martiri și mai ales caractere. Un factor important care contribuie la formarea individului, la implicarea lui responsabilă în viața activă a societății și a Bisericii, îl constituie educația religioasă. Este bine cunoscut faptul că divorțul dintre religie și viață constituie sursa dezordinii spirituale, dezordine care astăzi se face simțită din ce în ce mai mult” [1, p. 28].

Prin învățământul teologic, tinerii au învățat să devină oameni ai rugăciunii, adâncind relația spirit uman – spirit divin. Când cultul slăbește într-o țară, adică relația spirit uman – spirit divin, se pierde și capacitatea noastră de contemplare a naturii, de sesizare a prezenței lui Dumnezeu în împrejurările vieții noastre și în istorie.

Școala teologică are misiunea de a sădi și cultiva ideea unei viziuni liturgice despre istorie și despre natura înconjurătoare. Viziunea liturgică despre istorie este inspirată din taina crucii și a Învierii. Neamul nostru a

purtat crucea în istorie prin toate necazurile și încercările, de aceea orice eliberare de sub suferință a simțit-o și exprimat-o ca pe o putere a Învierii lui Hristos.

Credința creștină ortodoxă marchează sufletul neamului nostru, se grefează. Credința transfigurează cultura, iar cultura, la rândul ei ajută credința să se exprime.

Pentru „luminarea minții și mântuirea sufletelor”, mitropolitul Iacob Stamati reorganizează și dezvoltă școlile bisericești din Moldova, făcând un mare pas spre înnoirea învățământului. Întemeind la Iași o tipografie, a tipărit numeroase cărți bisericești pentru cult, cărți apologetice pentru apărarea credinței ortodoxe și cărți didactice pentru școli publice. Astfel a tipărit *Evanghelia, Liturghierul și Psaltirea* (1794), *Apostolul* (1795) și altele. Iar din cărțile didactice pentru copii, a tipărit *Gramatica teologhicească, Geografia moldovenească și Aritmetica* (1795), traduse de învățatul episcop Amfilohie Hotiniu [2].

La 27 martie 1808 printr-un ucaz semnat de Alexandru I, se spunea „fostul mitropolit al Kievului Gavriil este preamilosiv orându-și să devină din nou membru al Sinodului și exarh al Moldovei și Basarabiei” [3].

Exarhul Gavril și-a stabilit reședința permanentă la Iași, oraș pe care îl cunoștea foarte bine, unde făcuse studii și fusese profesor [4].

Ca urmare a Tratatului de Pace din 16 mai 1812 dintre Rusia și Imperiul Otoman, Exarhul Gavriil Bănulescu-Bodoni a început organizarea unei noi eparhii în teritoriul din partea stângă a Prutului. În eparhia nou-înființată, a Chișinăului și Hotinului, a păstrat aceeași orânduire ca și în vechea sa eparhie. Noua eparhie nu trebuia să aibă nicio legătură cu

Mitropolia Moldovei ce își avea centrul la Iași, ci dimpotrivă, să se organizeze după modelul eparhiilor rusești, urmând să fie subordonată Sinodului Bisericii Ruse din Petersburg.

Înainte însă de a pleca spre Chișinău, considera că un succes bun al său ar fi episcopul Gherasim de Roman. Noul domn al Moldovei, Scarlat Callimachi, împreună cu Divanul țării l-au rechemat pe mitropolitul Veniamin în scaun, la 6 octombrie 1812.

La 4 noiembrie 1812, Gavriil Bănulescu-Bodoni înaintează Sinodului de la Petersburg un proiect de organizare a vieții bisericești din Basarabia. Propunerea ca în teritoriul anexat de Rusia să se înființeze o eparhie nouă, motivând că existau pe atunci în Basarabia peste 750 de biserici în târguri și sate, ai căror credincioși se deosebeau de restul locuitorilor statului rus, prin limbă, tradiții și obiceiuri. Mai propunea ca în noua eparhie să fie incluse și teritorii dintre Nistru și Bug (oblastia Oceacov), cu orașele Tiraspol, Dubăsari, Ovidiopol și Odesa, precum și orașele Cherson, Oceacov și Olviopol din gubernia Cherson, motivând că acolo numărul rușilor era redus în raport cu al moldovenilor, grecilor și bulgarilor.

Înființarea Seminarului Teologic din Chișinău. Prin ucazul semnat de țar, la 21 august 1813, s-a consfințit întemeierea eparhiei Chișinăului și Hotinului, avându-l în frunte pe Gavriil Bănulescu-Bodoni. Jurisdicția noii eparhii se întindea și peste satele dintre Nistru și Bug, așa cum ceruse mitropolitul prin memoriul său. *Dicasteria de la Chișinău* trebuia să devină un organ de supraveghere și care raporta că „deoarece atât preoțimea acestei eparhii noi, cât și protopopii au nevoie de studii și pregătire pentru a se ajunge la stare

de lucruri satisfăcătoare, binevoîți a numi în eparhia nouă doi inspectori sau conducători, pe care îi veți alege Dumneavoastră și să le încredințăm pentru inspectare ținuturile Orhei, Soroca și Fălești, iar cel de-al doilea – ținuturile Lăpușna, Hotărniceni, Codru, Greceni”, informând în anul 1815 că „preoții și țârcovnicii că de acum înainte, dacă cineva din preoți sau diaconi, sau dascăli nu va depune stăruință pentru a-și învăța copiii, ei vor fi luați în evidență și în măsura nepăsării, vor fi pedepsiți, iar copiii lor atingând vârsta de 15 ani fără să fi învățat carte, vor fi excluși din preoție” [5].

Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni vedea lucrurile mult mai adânc, considerând că nu organul de supraveghere poate dezvolta în rândul preoțimii conștiința sarcinilor puse în seama ei, ci instruirea acesteia. Iată de ce, odată cu necesitatea înființării noii eparhii, mitropolitul Gavriil considera stringentă și problema înființării unui Seminar Teologic, unde viitorii păstori ai Bisericii ar primi studiile necesare și ar fi pregătiți pentru slujire destoinică în calitate de păstori.

Astfel mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni formula propunerea „este necesar de a deschide un seminar teologic, în care să fie preluate toate disciplinele incluse în programul de studiu al celorlalte seminare. În ceea ce privește limbile se va învăța cu precădere și neapărat limba rusă, întrucât ea domină; limba națională, moldovenească, pentru ca cei care o învață să poată, în această limbă, propovădui poporului cuvântul Domnului și morala cea bună; limba latină, întrucât de la aceasta provine și se poate îmbogăți limba națională; limba greacă deoarece în ea s-au scris în original dogmele și învățătura creștină” [6].

Desigur această dorință a mitropolitului G. Bănulescu-Bodoni avea la bază existența Seminarului de la Socola, de la Iași întemeiat prin stăruința vrednicului de pomenire mitropolit Veniamin Costachi [7], după cum putea să aibă ca model și Seminarul Teologic de la Poltava, unde fusese rector între 1782–1786.

De asemenea trebuie să amintim că însuși Regulamentul duhovnicesc al Bisericii Ortodoxe Ruse îi obliga pe arhieri să dispună de școli pentru instruirea teologică și, mai ales, cerința Sinodului Bisericii Ortodoxe Ruse de a hirotoni doar candidații care au absolvit asemenea școli [8].

În calitate de rector al Seminarului l-a desemnat pe protopopul Petru Kunițki, iar ca *prefect* pe profesorul Ivan Nesterovici [9].

La început se propunea să fie deschise două clase: pregătitoare [10] și gramaticală [11], cu predarea tuturor limbilor (latină, rusă, greacă și română, n. n.), și se propunea o taxă destinată susținerii învățământului [12].

Prin raportul din 20 ianuarie 1813, Petru Kunițki îl înștiința pe mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni despre posibilitatea deschiderii celor două clase seminariale preconizate, în urma găsirii spațiului necesar [13].

În urma acestei înștiințări, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni a dispus Dicasteriei la 27 ianuarie 1813 să inaugureze seminarul în ziua de 31 ianuarie 1813 [14], invitând la învățătură pe toți doritorii, *dar mai cu seamă, pe copiii slujitorilor bisericești* [15], după care l-a anunțat și pe guvernatorul Scarlat Sturza că va deschide, deocamdată două clase seminariale [16].

În *Regulamentul pentru Seminarul nou deschis* [17], alcătuit sub directă îndrumare a

mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni citim: „Datoria învățătorilor este să se străduie în timpul lecțiilor să le explice elevilor normele, canoanele și tradițiile creștinești, cucernicia pravoslavnică, cum ar fi: dragostea pentru Dumnezeu, pentru aproapele lor, și mai ales, pentru patrie; respectul pentru părinți și binefăcători, neprihănire, cumpătate, bună cuviință și toate virtuțile, fiind prezentate în cele mai sensibile expresii consecințele dezastruoase ale vanității, liberei cugetări, trufiei, beției, jocului de cărți și ale altor vicii.” [18]

Într-un raport trimis Sfântului Sinod, Gavriil Bănulescu-Bodoni arăta „Luând în considerare că această primă școală publică din regiunea Basarabia este în Apropiere de Moldova, Bulgaria și Austria și aici sunt instruiți elevi de rang duhovnicesc, precum și cei din diferite pături sociale, că tineretul trebuie prin cunoștințele și acțiunile sale să atragă asupra sa atenția popoarelor, să justifice preocuparea Guvernului rus pentru instruirea supușilor săi și să aducă folos ținutului nou-alipit, să slujească pentru binele Bisericii și al patriei, eu am așezat planul de studii pe o bază sistematică, conform căreia vor fi predată gramatica, poezia, retorica, logica, filosofia și teologia în fiecare clasă, precum și istoria, geografia, matematica și limbile greacă, latină, rusă și neapărat moldovenească iar franceza și germana – la alegere” [19].

Seminarul teologic de la Chișinău își mărea treptat numărul învățătorilor și al elevilor, creștea și nivelul studiilor care se făceau. Un obstacol mare în acest sens era lipsa mijloacelor materiale: 5.000 de lei adunate de la preoțime, sub denumirea de taxă școlară erau insuficienți pentru întreținerea Seminarului, mai ales lu-

ând în considerare majorarea treptată a prețurilor la obiectele de primă necesitate, creșterea numărului de elevi și de învățători. [20]

▪ **Reorganizarea Seminarului în 1823, 1868 și 1884.** Seminarul cu organizația ce i s-a dat de către Mitropolitul Gavriil a funcționat timp de zece ani. La 23 octombrie 1823 Seminarul din Chișinău a fost reorganizat după regulamentul din 1808–1814, cu toate clasele, având ca rector pe arhimandritul Irineu, iar ca inspector pe Victor Purișchevici. Potrivit acestui regulament, concentrarea învățământului inferior, secundar și superior în seminar se desființa: învățământul superior trecea la academiile, cel secundar la seminare teologice și cel inferior la școli spirituale ținutale și parohiale. Între toate aceste școli se stabileau legături administrative și anume: școlile duhovnicești inferioare atârnavă de cele secundare, acestea erau supuse celor superioare, iar școlile superioare – academiile, atârnavă de „comisiunea școlilor duhovnicești” de pe lângă Sfântul Sinod.

În urma acestei reforme, seminarul a rămas numai cu clasele superioare împărțite în trei secții: inferioară (de retorică), medie (de filosofie) și superioară (de teologie). Pe lângă obiectele cerute pentru toate seminarele după regulamentul din 1808–1814, în seminarul din Chișinău se predă, și după reorganizare, limba moldovenească. Deci programul seminarial a căpătat un caracter mult mai practic, utilitarist.

Școala spirituală de Băieți din Chișinău. În urma reformării Seminarului Teologic în 1823, aici au rămas doar clasele superioare, iar din cele inferioare autoritățile ecleziastice țariste au format Școala Spirituală de Băieți din Chișinău. Această școală reprezintă o

instituție de învățământ teologic primar, care se înscria în lista școlilor de categoria a doua. Ea funcționa în baza mijloacelor financiare colectate de la preoțimea locală și a celor furnizate de Sfântul Sinod de la Petersburg. Până la 1866 Școala Spirituală de Băieți se afla în aceiași curte cu Seminarul Teologic, acest fapt, odată cu sporirea numărului elevilor, stânjenia mult starea ambelor școli. În 1866 stăpânirea eparhială a mutat școala spirituală într-o clădire de curând cumpărată cu bani primiți de la Sfântul Sinod.

La 14 aprilie 1867 s-a pus temelia unei noi clădiri pentru Școala Spirituală unde a funcționat mai bine de 50 de ani, aceasta datorită faptului că imobilul cumpărat, zidit pentru locuințe particulare, nu corespundea nevoilor ei, de aici s-a ajuns la ideea construirii pentru școala spirituală a unei clădiri noi potrivit cerințelor igienice și pedagogice.

Un eveniment important din istoria școlii l-a constituit introducerea în programul de studiu, în 1907, după numeroase eforturi a limbii române și cântului bisericesc în limba maternă. Școala Spirituală de băieți din Chișinău, având o structură administrativă similară școlilor teologice din Rusia, pe parcursul unui secol de activitate a fost absolvită de numeroase personalități marcante ale Basarabiei, printre care se numără: Emilian Ghepețchi [21], Alexandru Boldur, Mihail Ciachir, Paul Mihail, Ioan Stoicov reprezentanți ai familiilor Donici, Baltaga și mulți alții.

▪ Școala Spirituală de Băieți din Bălți.

În legătură cu creșterea contingentului de elevi la Școala Spirituală de Băieți din Chișinău (numărul lor depășea cu mult cifra de 500 de elevi), la Congresul Eparhial din 1867 au-

toritățile eclesiastice au pus în discuție problema deschiderii a încă două școli de acest gen în Basarabia. Sfântul Sinod de la Petersburg, pe motivul lipsei mijloacelor financiare, s-a arătat rezervat față de acest proiect al clerului basarabean. Ulterior, Sfântul Sinod a aprobat totuși deschiderea unei singure școli.

Congresul eparhial din 1869 a fixat data deschiderii la 1 iulie 1869. S-a convenit ca noua instituție de învățământ eclesiastic să fie amplasată în orașul Bălți, formându-se o nouă circumscripție școlară, din care făceau parte județele Hotin, Iași, Soroca și o parte din localitățile județului Orhei.

Școala Spirituală de Băieți din Bălți [22] la început a avut un număr de 174 de elevi, dintre care 142 au fost transferați de la Școala Spirituală de Băieți din Chișinău, iar restul, 32, au fost admiși din circumscripția nou-formată. În funcția de director al școlii congresul eparhial a fost numit Ioan Comarnețchi, profesor la Seminarul Teologic din Chișinău. Cadrele didactice au fost selectate din profesorii secțiilor paralele de la Școala Spirituală de Băieți din Chișinău. Deoarece școala nu dispunea de cămin, elevii erau cazați la gazde.

Pentru activitatea Școlii Spirituale de Băieți din Bălți, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse aloca anual 500 de ruble, alte 960 de ruble erau alocate din veniturile eparhiale locale. Timp de 4 ani, școala a funcționat într-un local arendat, achitându-se anual suma de 1000 de ruble. În 1873 Școala Spirituală de Băieți din Bălți a fost transferată la Edineț.

Școala Spirituală de la Edineț. Ideea strămutării Școlii spirituale la Edineț aparține Preasfințitului Pavel, fiind motivată de faptul că Edineț se află în centru Basarabiei

de Nord și că se oferea teren pentru noua clădire de către proprietarul locului, în condiții foarte avantajoase. Totodată, la Edineț lemnul de construcție era mai ieftin, iar proprietarul târgului și locuitorii, făgăduiseră o donație în sumă de 2000 de ruble. Ținând seama de aceste împrejurări atât de avantajoase după hotărârea congresului eparhial din 1872, la sfârșitul anului s-au și început lucrările pregătitoare cu mijlocul eparhiei, făcându-se și un împrumut în sumă de 15000 de ruble de la F. N. Marcoci, episcopul de onoare a școlii din Edineț. Mulțumită acestor împrejurări și condiții, la sfârșitul anului 1875 clădirea a fost gata și astfel a luat ființă Școala Spirituală din Edineț.

În 1876 contingentul școlar era format din 150 de elevi, dintre care 40 erau bursieri, iar 110 erau solvenți. Contingentul de elevi creștea continuu, către 1890 numărul lor ajungând la 248 de elevi. Dintre cei ce au absolvit această școală amintim: mitropolitul Arsenie Stadnițchi (Între 1880–1881 – a predat la școala teologică de la Edineț); Pantelimon Halippa, scriitor și poet, publicist militant, făuritor al Marii Uniri de la 1918; Alexandru I. Gonța, istoric; Preotul Constantin Geanopol, cunoscut sacerdot al Fălticeniilor.

Școala Spirituală de Băieți din Ismail.

La sfârșitul anilor '80 ai secolului al XIX-lea învățământul teologic din Basarabia s-a completat cu o nouă instituție – Școala Spirituală de Băieți din Ismail. Congresele eparhiale din 1891 și 1892 au abordat problema deschiderii unei școli spirituale la Ismail, precum și mecanismul de funcționare a acesteia. După trecerea celor trei județe din sudul Basarabiei la Rusia (1878), printr-o decizie a autorităților țariste, au fost eliberați din serviciu acei preoți

care nu posedau limba rusă. Astfel, partea de sud a Basarabiei a rămas fără păstor. Această situație a determinat deschiderea unei școli spirituale în sudul Basarabiei.

Sfântul Sinod din Petersburg a aprobat deschiderea Școlii Spirituale de Băieți din Ismail la 1 iulie 1893. S-a decis ca școala să funcționeze în incinta clădirii donate de cetățeanul Juravliov. În anul de studii 1893–1894 contingentul de elevi al școlii a fost format din 72 de elevi, transferați de la Școala Spirituală de Băieți din Chișinău.

Școala Eparhială de fete din Chișinău.

Inițiativa înființării Școlii Eparhiale de Fete aparține arhiepiscopului Antonie (1858–1871). După cum ne mărturisește însuși fondatorul Școlii din Chișinău, ideea înființării școlii a venit din Rusia unde pentru fetele de preoți erau înființate în eparhiile ruse asemenea Școli. Inițial, el planifică să deschidă în capitala provinciei o mănăstire de călugărițe, care ar fi avut în subordinea sa un azil destinat fetelor de clerici. Ulterior, planul arhiepiscopului se reduce doar la deschiderea unei școli de fete. Problema spațiului pentru amplasarea școlii a fost soluționată de Antonie Ar. Dimo și de Simion Simițchi, care au donat pământ pentru construcție și materiale de construcție.

În aprilie 1864 edificarea școlii a fost terminată. Ea a fost dată în exploatare la 3 mai 1864. Școala Eparhială de Fete din Chișinău era subordonată autorităților eclesiastice locale. Noua școală reprezenta un local destul de impresionant. Era un bloc de piatră albă, cu două etaje, dispunea de spălătorie și depozit. Sălile de curs erau luminoase și spațioase. La solicitarea arhiepiscopului Antonie, autoritățile eclesiastice au întocmit listele cu numele

fetelor de clerici pretendente la locurile oferite de Școala Eparhială de Fete din Chișinău.

Școala de cântăreți bisericești din Chișinău. Școala de Cântăreți Bisericești din Chișinău a fost înființată în 1889 de către Episcopul Arcadie. De la înființare a trecut prin mai multe transformări până la completarea ei în 1936 cu 4 ani secundari, plus materiile de specialitate. În 1938 școala a fost mutată la mănăstirea Hârbovăț, jud. Orhei, unde întreaga ei avere și arhivă au fost distruse de bolșevici la ocuparea Basarabiei.

După dezrobirea Basarabiei de către armatele române, pe data de 1 septembrie 1941 s-a reînființat în Chișinău școala de cântăreți. Conducerea școlii a fost încredințată celui mai vechi profesor al școlii, iconomului Pavel Mihailovici, din ordinul chiriarhului. La 20 octombrie 1941 școala și-a inaugurat cursurile în prezența Consilierilor preoți Ioan Știucă, Ioan Silvestrovici, Alexandru Scvoznicov, a protoiereului municipal ic. Pavel Grosu, a părinților și elevilor în număr de 112.

Facultatea de Teologie din Chișinău. În ședința Senatului Universității din Iași, ținută la 16 septembrie 1919, este depus un memoriu de către clerul din întreaga Moldovă prin care se cerea reînființarea Facultății de Teologie [23]. Însă, deși membrii Colegiului universitar întrunit la 12 octombrie 1919 erau cât se poate de conștienți de importanța înființării Facultății de Teologie în cadrul Universității Iași, au hotărât să amâne decizia înființării, argumentând că numărul studenților în teologie la acea dată era mai mic decât prevedea Legea [24].

De cealaltă parte a Prutului, după unirea cu țara, la Chișinău se derula planul de a înființa o Facultate de Teologie. Având un puter-

nic susținător în persoana preotului basarabean Pavel Guciușcă, deputat în Parlamentul României, episcopul Gurie al Chișinăului, alături de cler și mireni ceruseră încă din 1921 ca inaugurarea cursurilor Facultății de Teologie să se desfășoare în ziua de sărbătoare a Sf. Cuvioase Parascheva [25].

Însă această dorință avea să primească răspunsul pozitiv abia în septembrie 1926 când, prin Decizia nr. 97118 [26] se înființează Facultatea de Teologie pe lângă Universitatea din Iași. Articolul 2 al acestei Decizii stipula că facultatea va avea sediul la Chișinău, urmând să funcționeze în incinta Seminarului Teologic.

Un asemenea eveniment nu putea să treacă fără a stârni controverse. Cel mai energetic oponent al funcționării Facultății de Teologie la Chișinău a fost Mitropolitul de atunci al Moldovei, Pimen Georgescu [27].

Motivele invocate mereu de acesta se refereau la faptul că studenții în teologie aveau mare nevoie ca facultatea lor să fie în proximitatea altor facultăți precum cele de Filosofie, Litere, Drept și chiar de Medicină, pentru a putea audia și cursurile acestora, principiu cât se poate de pertinent, cu care sigur era de acord și Iuliu Scriban, viitor profesor al acestei instituții.

„Facultatea noastră de Teologie de la Iași – spunea mitropolitul Pimen Georgescu într-un memoriu adresat rectorului Universității – dusă la Chișinău nu ar putea da rezultate dorite, întrucât studenții nu ar avea unde să asculte atari cursuri” [28].

Disputele legate de orașul în care Facultatea înființată va funcționa s-au întins în decursul acelor ani, implicând multe perso-

nalități marcante ale epocii, în marea lor majoritate clerici. Dintre cei ce s-au exprimat în favoarea funcționării Facultății de Teologie în Iași amintim pe Visarion, episcop al Hotinului [29], G. I. Brătianu [30], Grigorie Botoșaneanul, vicarul Mitropoliei Moldovei, Valeriu Iordăchescu, profesor și membru în Consiliul Superior Bisericesc [31] Valeriu Bulgaru [32].

Însuși patriarhul Miron Cristea s-a exprimat în această problemă, scriind „Noi și Sfântul Sinod crede de a sa datorie să vă atragă binevoitoarea atenție că înființând Facultatea de teologie în Iași, singurul oraș pentru care noi ne-am dat consimțământul și blagoslovenia, se rezolvă o chestie cu incalculabil de bune urmări pentru viitor” [33].

Însă în ciuda tuturor protestelor cât se poate de justificate, a cântărit mai greu în balanța deciziei implicațiile de ordin politic și național. Artizanii acestui eveniment vedeau în el pecetluirea pe veci a autorității culturale și politice a statului român în Basarabia.

Ministrul Instrucțiunii Publice, Ion Petrovici menționa „a fost unul dintre cele mai splendide spectacole ale vieții mele, ședința marelui colegiu al Universității din Iași, când areopagul de intelectuali ai Moldovei, cu toată presiunea și cu toate instigațiunile, a votat cu unanimitate despuieră Iașului în favoarea Basarabiei pentru un mare interes național” [34].

Așadar prin Legea nr. 1137 din 21 aprilie 1927, Facultatea de teologie a universității Iași cu sediul la Chișinău își dobândește existența oficială [35]. Prin această lege Chișinăul dobândește a treia facultate de teologie din țară, o instituție de înaltă cultură ortodoxă și românească ce purta numele Mitropolitului Petru Movilă.

Învățământul teologic din R. Moldova după 1989

Cursuri de pregătire a slujitorilor bisericești de la mănăstirea Căpriană. După prăbușirea regimului totalitar și dobândirea independenței au început să se redeshidă numeroase biserici și s-a simțit o acută nevoie de slujitori. În acest sens a fost deschisă o primă școală de pregătire a slujitorilor bisericești la mănăstirea Căpriană. Această școală nu avea aprobarea Ministerului Învățământului, dar nici nu se predau discipline laice, accentul punându-se pe obiectele teologice ca: Liturgica, Catehismul, Pastorală, Tipicul, Muzica bisericească. La început, aceste cursuri au avut durata de trei luni, iar apoi de șase luni. Responsabil pentru această școală a fost numit protoiereul Ioan Vulpe. A existat această școală din 1990 până-n 1991, perioadă în care aici și-au făcut studiile cca 200 de elevi, mulți dintre care și-au continuat studiile la alte instituții de învățământ teologic.

Școala Duhovnicească apoi Seminarul Teologic din mănăstirea Noul Neamț (Chițcani). În anul 1990 la mănăstirea Noul Neamț (Chițcani) cu binecuvântarea Mitropolitului Chișinăului și a întregii Moldove Vladimir (Cantarean) se înființa o școală duhovnicească, iar în toamna anului următor, 1991, școala e transformată în seminar teologic, avându-l în calitate de rector pe protoiereul Gheorghe Toderică, fost profesor la seminarul teologic din Odesa [36]. Seminarul a fost sfințit cu hramul „Sf. Paisie Velickovski”. Aici erau admiși băieții absolvenți ai clasei a XI-a. Durata studiilor a fost de patru ani.

Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității de Stat din Republica Moldova. În anul 1991, prin străduința protoiereului Petru Buburuz a fost semnat un acord între Biserica Ortodoxă din Moldova și Universitatea de Stat din Republica Moldova pentru înființarea Facultății de Teologie. Universitatea de Stat asigura sălile de curs și predarea disciplinelor laice, iar disciplinele teologice erau predate de preoți. Dintre profesori putem aminti pe: Arhim. Ermoghen (Adam) (Teologia Liturgică), prof. dr. Petru Furtună (Istoria și Filosofia Religiilor). dl. dr. Nicolai Fuștei (Teologia Fundamentală), dna Silvia Boico (Istoria Bisericească Universală).

În anul 1993, în urma unor neînțelegeri, Facultatea a fost separată de Universitatea de Stat și transformată în Academie Teologică sub jurisdicția Mitropoliei Chișinăului și a Întregii Moldove, rector fiind numit protoiereul Mihail Panas, parohul bisericii „Sf. Vinere” din Chișinău [37].

Astăzi instituția religioasă de învățământ superior **Academia de Teologie Ortodoxă din Moldova** este parte componentă a cultului religios Biserica Ortodoxă din Moldova (Mitropolia Chișinăului și a Întregii Moldove) înființată prin voința acestuia și cu binecuvântarea ÎPS Vladimir, Mitropolit al Chișinăului și al Întregii Moldove.

Seminarul Teologic Liceal Ortodox din Chișinău „Sf. Trei Ierarhi”. În anul 2002, pe lângă Academia de Teologie Ortodoxă din Chișinău este înființat Seminarul Teologic Liceal din Chișinău cu hramul în cinstea „Sf. Trei Ierarhi”. Acest seminar a primit aprobarea Ministerului Educației, sunt admiși absolvenții gimnaziilor (9 clase), durata studiilor este de

trei ani, la absolvire primesc două diplome una de Studii Teologice, iar cealaltă – Diploma de Bacalaureat și pot să își continue studiile în orice instituție de învățământ superior din Republica Moldova, cât și de peste hotare.

Seminarul Teologic monahal de la mănăstirea Curchi. În 1995, sub jurisdicția mănăstirii Curchi, în fosta tabără de odihnă, ce se află la 500 m de mănăstire, după o reconstrucție generală, s-a înființat seminarul teologic monahal cu durata studiilor de 5 ani. Până în octombrie 1997 acest seminar a ființat fără aprobarea Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse. Abia în octombrie 1997 activitatea seminarului a fost recunoscută și aprobată de Î.P.S. Mitropolit Vladimir. Seminarul avea un statut intermediar între Liceu și Facultate.

Școala de cântăreți de la mănăstirile Chiștelnița și Hârbovăț. În 1992 prin străduința arhimandritului Nicandru și cu binecuvântarea Mitropolitului Vladimir este înființată școala de cântăreți de la mănăstirea Chiștelnița, care odată cu mutarea arhimandritului Nicandru stareț la mănăstirea Hârbovăț este transferată la aceasta.

Școala de cântăreți de la Bender (Tighina). Este singura școală duhovnicească cu predare în limba rusă și a fost înființată în 1996 activând până azi.

Școala de regenție pentru fete din schitul „Sf. Maria și Marta”, Hagimus, Căușeni. Această școală a fost deschisă la 15 septembrie 1998, având profesori de la seminarul teologic din Noul Neamț. Administratorul școlii a fost numit protoiereul Andrei Cotruță. Durata studiilor era de 3 ani.

Seminarul Teologic Liceal de fete „Regina Maria”. În vara anului 1998 la intenția

și străduința Prot. Veceslav Spac, pe lângă mănăstirea „Sf. Mc. Gheorge” din s. Suruceni, rn. Ialoveni, ia ființă Seminarul Teologic Liceal de fete „Regina Maria”. Mitropolia Chișinăului și a întregii Moldove, salută această intenție prin decretul mitropolitan cu nr. 01-02/ 067. Absolventele acestui seminar primesc Diplomă de Studii Teologice și Diplomă de Bacalaureat și pot să-și continue studiile la orice facultate cu profil umanist, de asemenea pot să profeseze religie la clasele primare ori să fie dascălițe la biserici.

Actualmente Seminarul Teologic Liceal de fete „Regina Maria” și-a sistat activitatea pentru o perioadă nedeterminată [38].

Seminarul Teologic Liceal de fete din Edineț „Cuv Maica Elizabeta”. Această instituție de învățământ a fost fondată în anul 1999, de către Episcopul de Edineț și Briceni, Dorimedont (Cecan). Este înființat după modelul Seminarului de la Suruceni, profilul – umanist cu studierea programei teologice, durata studiilor este de trei ani (clasele X, XI, XII).

Seminarul Teologic de la mănăstirea Zăbriceni „Sf. Mc. Foca”. Pe lângă Mănăstirea Zăbriceni, cu binecuvântarea și străduința Episcopului Dorimedont, a fost înființat Liceul Teologic de băieți „Sfântului Sfințit Mucenic Foca”, care și-a început activitatea în septembrie 1999. În 2007, Seminarul Teologic Liceal, cu binecuvântarea Sinodului Bisericii Ortodoxe din Moldova a fost reorganizat și a primit numele „Episcopul Dorimedont”, în cinstea fondatorului lui.

Institutul Teologic de la mănăstirea Zăbriceni „Sf. Ioan Teologul” [39]. A fost o instituție superioară de învățământ teologic ortodox din Moldova, a activat în perioada

2004–2009, până în 2007 având denumirea: Institutul Teologic Ortodox „Sf. Ioan Teologul” din Edineț. Fondatorul instituției a fost PS Dorimedont (Cecan), Episcop de Edineț și Briceni, care a fost și Rectorul Institutului (2004–2006).

Note și referințe bibliografice:

1. Timiș, V. *Religia în școală: valențe eclesiale, educaționale și sociale*, 2004.

2. A vedea Lupaș, I. *Cum înfățișează o carte tipărită la Sibiu în anul 1805 personalitatea mitropolitului Iacob Stamati*. În: *Mitropolia Ardealului*, 1959, nr. 11; Lăudat, I. D. *Istoria literaturii române vechi*. III. București, 1968, p. 114-123. Enescu, N. C. *Data anaforalei mitropolitului Iacob Stamati privitoare la școlile din Moldova*. În: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLVII, 1971, nr. 3-4, p. 192-203, *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*. București, 1979, p. 805-806.

3. La București bătrânul mitropolit grec Dosithei Filliti a fost lăsat în scaun, dar cu condiția de a lucra sub povățuirea și ascultarea lui Gavril. În curând au ajuns la neînțelegeri, încât printr-un ucaz semnat de Alexandru I a fost înlocuit cu mitropolitul grec Ignatie de Arta, aflat atunci la Petersburg, un sprijinitor al politicii țariste în Balcani. A vedea și *Архив Кишиневской Консистории*, Дело nr. 6 л. 1808 г.

4. Din botez Grigore, născut în 1746 în Bistrița Transilvaniei, într-o familie originară din Câmpulung Moldovenesc, și-a început studiile în Transilvania, continuând la Academia duhovnicească din Kiev (1771–1773), apoi școlile grecești din Patmos, Smirna, Vatoped. Profesor în Transilvania, apoi la Iași. Călugarit la Constantinopol în 1779 cu numele Gavril, continuă studiile la Patmos. Profesor de greacă la Iași și la Seminarul din Poltava. A vedea pe larg Stadnițki, A. *Gavriil Bănulescu – Bodoni ... passim*. V. *Cechovschi Mitropolitul Kievului Gavriil Bănulescu-Bodoni* (1799–1803) în rusește, Kiev,

1905; Popovschi, N. *Istoria Bisericii din Basarabia în sec al XIX-lea sub ruși*, Chișinău, 1931.

5. Архив Кишиневской Консистории, Дело nr. 224 л. 1813 г. л. 51.; Кишиневские епархиальнѣе ведомости, 1871, nr. 19. p. 451-465; *Arhivele Basarabiei*, 1929, nr. 2; Tomescu, C. N. *Diferite știri din Arhiva Consiliului Epaehial Chișinău*. În: *Arhivele Basarabiei*, 1937, nr. 1-4, p. 50.

6. Кишиневские епархиальнѣе ведомости 1871, nr. 19. p. 434-438; 1882, nr. 17, p. 966-972. A vedea și Tomescu, Constantin N. *Înființarea...* p. 39-45.

7. Ursu, N. A. *Seminarul de la Socola – Iași, prima școală de grad gimnazial în limba română*. În: *Teologie și viață*, 1993, LXIX, nr. 11-12, p. 253-256.

8. Popovschi, Nicolae. *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși. Din negura trecutului, crâmpie de amintiri*. Chișinău, 2000, p. 60 și urm.

9. Лотоцкий, П. А. *История Кишиневской Духовной Семинарии*. Chișinău, 1913, p. 5-7.

10. Ivan Nesterovici (1780-18 mai 1864), fost profesor la Academia Teologică din Kiev, s-a călugărit în 1813, primind numele de Irineu, iar la 21 mai 1817 este ridicat la rangul de arhimandrit. A fost al doilea rector al Seminarului Teologic din Chișinău (1821-1826), după care este ales arhiepiscop de Irkutsk. Кишиневские епархиальнѣе ведомости 1911, nr. 21. p. 830-833; Лотоцкий, П. А. *История Кишиневской Духовной...* p. 44-47.

11. Profesor avea să fie numit Isidor Gherbanovski, originar din Podolia, fost profesor de limbă rusă la școala publică din Iași, apoi la Liceul din București. A fost preot la catedrala Sf. Arh. Mihail și Gavriil din Chișinău, din 1819, protopop la Bender. A vedea Кишиневские епархиальнѣе ведомости, 1874, nr. 19. p. 730-731; Кишиневские епархиальнѣе ведомости, 1911, nr. 21. p. 831.

12. Profesor fiind Ivan Nestorovici.

13. Лотоцкий, П. А. *История Кишиневской Духовной...* p. 14-15.

14. Кишиневские епархиальнѣе ведомости, 1871, nr. 19, p. 442.

15. Архив Кишиневской Консистории, Дело nr. 224 л., 1813 г., л. 70.

16. *Arhivele Basarabiei I*, 1929, nr. 4, p. 22-23.

17. Ibidem. p. 23; Лотоцкий, П. А. *История Кишиневской Духовной...*, p. 21-22.

18. Кишиневские епархиальнѣе ведомости, 1871, nr. 19, p. 457-459.

19. Архив Кишиневской Консистории, Дело nr. 224 л., 1813 г., л. 70.

20. Ibidem. л. 3.

21. Emilian Ghepețchi (1822 – Vărăncani, † 26 aprilie 1885, fiul dascălului Axinte Ghepețchi (1793-1872).

22. *Trudi Bessarabsscogo-istorico-arheologhicescogo obsciestvo*. Kișinev, VII, p. 235-236.

23. DJIAN. *Proces verbal nr. 29*, iulie. În: Fond Universitatea Al. I. Cuza, Rectorat, Dosar 893/1919, f. 104.

24. DJIAN. *Proces verbal nr. 36*, în Fond Universitatea Al. I. Cuza, Rectorat, Dosar 893, f. 105.

25. *Înființarea Facultății de teologie din Chișinău. Acte oficiale*. În: *Luminătorul*, LXI, 15 septembrie 1926, nr. 18, p. 4-10.

26. DJIAN. *Decizia ministerială*. În: Fond Universitatea Al. I. Cuza, Rectorat, Dosar 1167/1927, f. 13.

27. Pimen Georgescu, mitropolitul Moldovei, s-a născut în satul Provita de Sus, în data de 22 octombrie 1853, și a trecut la cele veșnice în dimineața zilei de 12 noiembrie 1924, la vârsta de 81 de ani. La dorința sa, a fost înmormântat în satul natal, lângă biserică. A avut una dintre cele mai îndelungate păstoriri, slujind Sfântului Altar vreme de 57 de ani. 9 ani a fost diacon. 9 ani a fost preot. 39 de ani a fost episcop. 25 de ani a fost mitropolit. Întreaga sa viață s-a desfășurat pe două coordonate: grija pentru Biserica lui Hristos și dragostea pentru Neamul Românesc. A vedea Pentelescu, Aurel; Preda, Gavril. *Mitropolitul Pimen Geor-*

gescu (1853–1934). Ploiești: Printeuro, 2003.

28. DJIAN, *Memoriul Sfintei Mitropolii a Moldovei și Sucevei* nr. 3958 din 1926, luna septembrie ziua 11. În: Fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Rectorat, Dosar 1167/1927, f. 16.

29. *Scrisoare adresată d-lui Valeriu Bulgarul*. În: MMS 9/1926, p. 189.

30. *Facultatea izolată*. În: MMS 9/1926, p. 190.

31. *Memoriul Clerului din Iași în chestiunea înființării la Iași a unei facultăți de Teologie*. În: MMS 9/1926, p. 199.

32. *Iașul și Facultatea de Teologie*. În: MMS 8/1928, p. 171.

33. Cristea, Miron. *Congresul național și Facultatea de teologie*. În: MMS 10/1926, p. 220.

34. Popescu-Prahova, N. Gr. *Despre învățământul teologic*. Chișinău, 1938, p. 27-28.

35. MO nr. 91, 28 aprilie 1927, p. 5647 -5675.

36. Poștarencu, D. *Mănăstirea Noul Neamț*. Chișinău, 1994, p. 62.

37. Pr. Prof. dr. Veaceslav Ciorbă, *Biserica Ortodoxă din Basarabia și Transnistria din 1812 până în 2010*, p. 357.

38. Subsemnatul a activat la STL „Regina Maria” în calitate de profesor și Dir. Adjunct 13 ani.

39. www.eparhia-edinet.md/.../seminarul-teologic-liceal-de-fete-“sf-cuv-mc-elizabeta” [vizitat la: 01.03.2020].

Retrospectiva învățământului teologic din Moldova

Rezumat. Educația religioasă ocupă un loc bine definit în procesul complex al formării caracterului uman prin intermediul școlii, corespunzând unei laturi evidente a ființei umane. Cum școala pregătește sistematic persoana în perspective intelectuală, morală, civică, estetică și igienică, componenta religioasă se adaugă acestora în mod firesc și organic, urmărindu-se complementaritatea și continuitatea de ordin instructiv și formativ.

Școala teologică are misiunea de a sădi și cultiva ideea unei viziuni liturgice despre istorie și despre natura înconjurătoare. Prin învățământul teologic, tinerii au învățat să devină oameni ai rugăciunii, adâncind relația spirit uman – spirit divin.

În articolul de față voi prezenta succint istoria învățământului teologic din Moldova, atât de la întemeierea Eparhiei de Chișinău, cât și după anul 1989. Un domeniu aproape necercetat.

Cuvinte-cheie: ortodox, biserică, stat, seminar, școală, mitropolit, religie.

The retrospective review theological education of Moldova

Abstract. Religious education occupies a well-defined place in the complex process of human character formation through the school, corresponding to an obvious side of the human being. As the school systematically prepares the person from an intellectual, moral, civic, aesthetic and hygienic perspective, the religious component is added to them naturally and organically, following the complementarity and continuity of instructive and formative order.

The theological school has the mission to plant and cultivate the idea of a liturgical vision about history and a liturgical vision of the surrounding nature. Through theological education, young people have learned to become people of prayer, deepening the relationship between human spirit and divine spirit.

In this article I will briefly present the history of theological education in Moldova, both since the founding of the Diocese of Chisinau and after 1989. An almost unexplored domain.

Keywords: Orthodox, church, state, seminary, school, metropolitan, religion.